

УДК 373.5.015.311:111.852:73/76 (043.5)

Іраїда Руденко,

кандидат педагогічних наук, науковий
співробітник лабораторії естетичного

виховання та мистецької освіти

Інституту проблем виховання НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкриваються особливості творчої активності молодших підлітків, яка характеризується інтенсивністю процесів соціалізації, виникненням самосвідомості як центрального вікового новоутворення, емоційною та пізнавальною чутливістю, накопиченням досвіду різних видів діяльності. Творча активність розглядається як інтегральна риса особистості молодших підлітків, що сприяє повноцінному розкриттю їхнього творчого потенціалу, ефективній самореалізації в різних видах творчої діяльності.

Ключові слова: творча активність, молодші підлітки.

В статье раскрываются особенности творческой активности младших подростков, которая характеризуется интенсивностью процессов социализации, возникновением самосознания как центрального возрастного новообразования, эмоциональной и познавательной чувствительностью, накоплением опыта разных видов деятельности. Творческая активность рассматривается как интегральная черта личности младших подростков, которая способствует полноценному раскрытию их творческого потенциала, эффективной самореализации в разных видах творческой деятельности.

Ключевые слова: творческая активность, младшие подростки.

The features of creative activity of junior teenagers, which is characterized by intensity of socialization processes are opened up in the article, by the origin of consciousness as the central age-related new formation, by an emotional and cognitive sensitiveness, accumulation of experience of different types of activity. Creative activity is examined as an integral line of junior teenagers' personality, which assists the valuable opening of their creative potential, effective self-realization in the different types of creative activity.

Key words: creative activity, junior teenagers.

Постановка проблеми. Необхідність подолання суперечності між суспільним запитом на творчо активну особистість в умовах модернізації освіти та недостатнім теоретичним обґрунтуванням процесу формування творчої активності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних

зкладах зумовлено потребою українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі творчу активність молодших підлітків досліджують А. Алієва, В. Водяна, М. Мирзаканов, М. Тебуєва, Т. Черних, М. Шмулевич та ін. На їхню думку, творча активність дітей цього віку характеризується як життєва стратегія людини, спосіб існування у соціокультурному середовищі, що зумовлює її кількісні та якісні зміни й виявляються у творчій діяльності.

Мета статті: уточнення дефініції «творча активність молодших підлітків».

Виклад основного матеріалу дослідження. Внутрішній потенціал особистості є динамічним феноменом, що розвивається в процесах вікових змін людського організму. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та Закону України «Про загальну середню освіту» молодшими підлітками вважають учнів 5–6-х класів у структурі основної школи. Механізми інтенсивного розвитку дітей молодшого підліткового віку досліджували вітчизняні (В. Аверін, І. Булах, Л. Виготський, Д. Ельконін, Ю. Замазій, Р. Немов, А. Прихожан та ін.) і зарубіжні автори (Дж. Брунер, Г. Олпорт, Ж. Піаже, Гі Лефрансуа, Ст. Холл та ін.). У їхніх працях докладно розкрито фізіологічне, розумове, емоційне, соціальне становлення з погляду творчого та активного розвитку цих дітей. Підлітковий вік характеризує І. Булах як нестабільний, критичний у порівнянні з іншими періодами життя дитини, в якому закладаються основи подальшого їхнього становлення [3, с. 72].

Про виникнення самосвідомості та ціннісного ставлення до себе та суспільства у підлітковому віці ґрунтовно розглянуто В. Аверіним, І. Бехом, Д. Ельконіним, Е. Еріксоном, Ст. Холлом та ін. Вони доводять, що самосвідомість стає основою для побудови програми виховної роботи в цей відповідальний період соціалізації молодших підлітків у світі людської культури, а рефлексія виступає як єдність самопізнання та саморегуляції поведінки й діяльності.

Зокрема, А. Адаскина, Ю. Єрмолаєв, В. Кротенко, А. Прихожан, Г. Олпорт та ін. відмічають, що у 10–12 років еталони міжособистісного спілкування стають узагальненою оцінкою оточуючих людей і співвідносяться з суспільними ідеалами, цінностями і нормами, а на основі образів уяви формується емпатія, що входить у структуру їхніх цінностей як стійка риса. Потужним фактором збалансованості та позитивного розвитку емоцій в молодшому підлітковому віці дослідниками зазначаються синтез сенсорних відчуттів і пізнавальні інтереси, які значною мірою залежать від емоційних переживань дитини даного віку.

Характерним для п'ятикласників, підкреслюють Ю. Замазій, О. Марінушкіна і Л. Покроєва, є «розвиток логічної пам'яті та довільної уваги школярів, оскільки спостережливість, уважність, уміння помічати деталі є тими властивостями, які вони цінують у собі та інших» [10, с. 12].

Дослідники вважають, що у цьому віці слід розвивати абстрактне мислення, рефлексію власних досягнень, схильність до самоаналізу, в результаті чого в учнів мають бути сформовані теоретичне мислення, уміння вчитися, самостійно здобувати нові знання, адекватна самооцінка. Якісні зміни, що відбуваються в цьому віці, супроводжуються, з одного боку, появою у молодших підлітків самосвідомості, рефлексії, емпатії, як стійких рис, а з іншого боку – виникненням об'єктивних труднощів у їх вихованні.

Самостійність та активність дітей цього віку С. Гончаренко, Л. Виготський, Л. Долинська, З. Огороднійчук, О. Скрипченко, О. Чаплигін пов'язують з актуалізацією творчого потенціалу. Креативні процеси, які відбуваються у молодших підлітків, «чітко виражені й значною мірою ґрунтуються на художньому образі в процесі оволодіння індивідом досвіду творчої діяльності» [8, с. 159]. У цей період у них підвищується продуктивність, оригінальність, самостійність процесу уяви, а також відбувається зміна домінуючих видів мислення «від мимовільного (пасивного) до довільного (активного), від репродуктивного до творчого як інтенсивний розвиток креативного потенціалу» [5, с. 190].

Однією з істотних змін у молодших підлітків, зазначав Л. Виготський, є «проникнення в когнітивну сферу елементів абстрактного мислення» тому, що «творчий характер уперше стає властивий йому тільки в перехідному віці» і «дітей даного віку відрізняє підвищена пізнавальна та творча активність, вони завжди намагаються пізнати щось нове, чогось навчитися, при цьому робити усе по-справжньому, професійно, як дорослі» [7, с. 208–227]. Їхня фантазія сприяє самовираженню через втілення власних емоцій в художніх образах. Підліток усвідомлює свою фантазію як «суб'єктивну діяльність, яка обслуговує його емоційну сферу у творчій реалізації будь-якої ідеї» [6, с. 218].

Отже, роль образних процесів у різних сферах пізнавальної діяльності молодших підлітків має активний і продуктивний характер чуттєво-мисленневих процедур, народження нового шляхом структурування або реструктурування інформації, яка продукується мисленням.

На думку Л. Божович, у молодших підлітків відбувається усвідомлення своєї навчальної діяльності і, що у сфері мотивів «спостерігається активне прагнення до самостійної діяльності, з'являється зацікавленість до методів наукового мислення, прагнення до самонавчання, виходу за межі шкільної програми» [1, с. 36].

Активне формування пізнавальних інтересів в учнів 5–6-х класів позитивно впливає на «бажання бути освіченими, прагнення влаштуватися у майбутньому житті, подальше навчання (самостійний пошук нових знань), прагнення до самовираження і самореалізації» [5, с. 215].

Зазначаємо, що у молодших підлітків виникає зацікавлення до

розуміння та осмислення рис свого характеру, своїх можливостей, відмінностей від інших людей, аналізу власних переживань. Їхня мотивація творчої активності характеризується змінами, пов'язаними з виходом на перший план внутрішніх мотивів.

Питання щодо схильностей дітей молодшого підліткового віку до творчої діяльності досліджено Б. Ананьєвим, Р. Немовим, Є. Рибалкою, Дж. Брунером, Гі Лефрансуа та ін. Важливим інтелектуальним надбанням у них Р. Немов визначає вміння оперувати гіпотезами, активне вдосконалення самоконтролю діяльності. Цей процес відбувається як контроль за результатом або заданим зразком, а потім – як контроль процесуальний, тобто здатність вибирати й вибірково контролювати будь-який момент або крок у діяльності. У ці роки помітним стає істотне розширення сфери усвідомлюваного й поглибленого знання про себе, про людей, про навколишній світ. Розвиток ділових якостей підлітків заснований на пізнавальній і творчій зацікавленості, що є передумовою до занять різними видами творчої діяльності як джерела для проявів ініціативи у спілкуванні й заповзятливості в навчальних справах та організаторських здатностей [9, с. 227].

Зокрема, Дж. Брунером вказано на особливості розумової діяльності підлітків, яка базується на здібності оперувати гіпотетичними ствердженнями, аналізувати та робити висновки. Він наголошував, що у цей період вони починають володіти основними логічними операціями, можуть продукувати самостійні відкриття завдяки експериментуванню та спостереженню [2, с. 363–369].

Таким чином, молодшому підлітковому віку притаманні самовираження і самореалізація, які справляють істотний вплив на результативність навчальної діяльності. У них інтенсивно формуються процеси сприйняття і запам'ятовування на тлі розвитку теоретичного, абстрактного, творчого мислення, здатності до аналізу, узагальнень і висновків. Підкреслюємо, що зміна мотивації основних видів діяльності у них призводить до самостійності в навчанні, проявів ініціативи у спілкуванні, організаторських здатностей та заповзятливості у творчій діяльності. Пізнавальна зацікавленість розвивається на тлі психічних процесів, основним елементом яких стає вольове зусилля. Їм притаманно мати справу з конкретними задачами та об'єктами або об'єктами, які легко собі уявити. Істотно новим, що здобувається в цьому віці, є виникнення самосвідомості як центрального вікового новоутворення та опанування й оперування поняттями як інтелектуальної діяльності.

На засадах проаналізованих психолого-педагогічних наукових та практичних досліджень можемо зробити висновки.

1. Особливості творчої активності молодших підлітків обумовлені специфікою біологічного розвитку організму та індивідуальними резервами, суспільним середовищем, як сферою їхнього зростання та

розвитку, умовами навчання й виховання.

2. Проблемний підлітковий вік є періодом для створення життєвих стратегій, коли традиціями і біологічними можливостями дитина найбільше здатна до самопізнання, самовиховання, самовираження і самореалізації.

3. У дітей даного віку з'являються нові почуття і переживання, які потрібно усвідомити та керувати ними.

4. Молодшим підліткам властиві накопичений досвід різних видів діяльності, прагнення до експериментувань і досліджень, окремі знання, уміння та навички для засвоєння різноманітних елементів людської культури.

Творча активність особистості молодших підлітків є інтегральною рисою, що сприяє повноцінному розкриттю їхнього творчого потенціалу, ефективній самореалізації в різних видах творчої діяльності.

Вивчення наукових підходів до структурування творчої активності особистості (В. Мерлін) уможливило виокремлення у структурі творчої активності молодших підлітків мотиваційного й операційного компонентів. Творча активність молодших підлітків за мотиваційним компонентом визначається зацікавленістю та захопленістю творчою діяльністю, усвідомленням її цінності, сукупністю пошукових настанов, пов'язаних з її змістом, досвідом позитивного ставлення до явищ дійсності й творчості. Він є рушійною силою у формуванні творчої активності молодших підлітків та забезпечує їхню здатність образно сприймати явища дійсності, довіряти інтуїції, піддавати сумніву загальноприйняте, проявляти пошукову сміливість, спостережливість, вольові якості та нешаблонне мислення. Для творчої активності молодших підлітків за операційним компонентом властиві спрямованість на розширення та поглиблення знань з предметної сфери творчої діяльності, здатність до критичного мислення, знання та володіння базовими способами і прийомами творчого пошуку, усвідомлення творчої діяльності як способу самовираження, здатність створювати креативний продукт на основі смислових зв'язків між змістом і формою, уміння послідовно виробляти особистісні стратегії вирішення творчих завдань, готовність самостійно коригувати перебіг творчого процесу як умови самореалізації.

Висновки і перспективи. Уточнено сутність творчої активності молодших підлітків як їхню готовність до творчої діяльності, продуктивного нестандартного мислення, сформованість основ індивідуального стилю цієї діяльності, що має особистісне та соціокультурне значення. Готовність молодших підлітків до творчої діяльності розуміється як наявність знань з предметної сфери творчої діяльності; інтересу, прагнення та стійких позитивних емоцій щодо неї; умінь створювати нестандартний образ, коригувати творчий процес й адекватно оцінювати продукт власної творчості.

Зміст статті не обмежує подальші дослідження індивідуально-вікових особливостей молодших підлітків з погляду мистецьких уподобань, ціннісних орієнтацій, громадянської позиції тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности [под ред. Д. И. Фельдштейна] / Л. И. Божович. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 1997. – 2-е изд. – 352 с.
2. Брунер Джордж. Психология познания. За пределами непосредственной информации [пер. с англ. К. И. Бабицкого] / Дж. Брунер. – М. : Прогресс, 1977. – 413 с.
3. Булах І. С. Специфіка особистісного зростання підлітка : ракурс сучасного психологічного дослідження / І. С. Булах // Журнал практичного психолога. – К. : ВПОЛ, 2002. – Вип. 8. – С. 72–86.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Психологический очерк : книга для учителя / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – Изд. 3. – 93 с.
5. Выготский Л. С. Педология подростка / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Собр. соч. в 6 т. – Т. 4. – С. 5–243.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – Вид. 2, доп., випр. – 552 с.
7. Немов Р. С. Психология образования [учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.] / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1995. – изд. 2, кн. 2. – 496 с.
8. П'ятикласник : Психологічні особливості. Задачі розвитку : метод. реком / Укл. : Ю. О. Замазій, О. Є. Марінушкіна, Л. Д. Покроєва ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. – Харків : ХОНМІБО, 2005. – 20 с.
9. Скрипченко О. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.